

Filip Manikowski*

Legitymacja procesowa w przypadku dochodzenia roszczeń przez pacjenta**

1. WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy legitymacji procesowej w sprawach dotyczących naruszenia praw pacjenta. Kwestia ta – co zostanie przedstawione w niniejszym artykule – budzi wątpliwości.

Samo zagadnienie legitymacji procesowej jest stosunkowo szeroko omawiane w doktrynie oraz orzecznictwie. Moim celem nie jest omówienie wszystkich aspektów z tym związanych. Wymagałoby to z pewnością napisania odrębnej monografii. W niniejszym opracowaniu chciałbym skupić się na analizie tego zagadnienia, ale wyłącznie w zakresie, w jakim dotyczy ono dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia praw pacjenta. Ze względu na ograniczone ramy opracowania będzie ono dotyczyło wyłącznie legitymacji czynnej. W tym kontekście zostanie dokonana analiza nie tylko legitymacji procesowej pacjenta, jego osób bliskich, Rzecznika Praw Pacjenta (RPP), ale także legitymacji innych podmiotów, które *prima facie* nie są kojarzone z prawami pacjenta, w tym prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO), Rzecznika Praw Dziecka (RPD), organizacji pozarządowych oraz powiatowych rzeczników konsumenta. W artykule zostaną omówione także skutki stwierdzenia przez sąd braku legitymacji procesowej, a w szczególności tego, czy sąd powinien pozew wniesiony przez taki podmiot oddalić czy odrzucić. Do analizy powyższych zagadnień zostanie wykorzystana metoda dogmatyczno-prawna oraz teoretyczno-prawna. Pierwsza będzie służyła ustaleniu aktualnego stanu prawnego odnoszącego się do przedmiotowych kwestii. W tym celu zostanie dokonana analiza będących źródłem potencjalnej legitymacji procesowej powyższych podmiotów, przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹; ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego²; ustawy z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny³; ustawy z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta

* Dr Filip Manikowski jest asystentem w Instytucie Nauk Prawnych, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska, ORCID: 0000-0001-6859-9230, e-mail: f.manikowski@uksw.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 1.01.2021 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 6.10.2021 r.

¹ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. – dalej Konstytucja RP.

² Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 – dalej k.p.c.

³ Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm. – dalej k.c.

i Rzeczniku Praw Pacjenta⁴; ustawy z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich⁵; ustawy z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka⁶. Posługując się drugą z metod, zostaną ustalone funkcjonujące w doktrynie oraz orzecznictwie poglądy dotyczące legitymacji procesowej. Poddane analizie zostaną także sprawozdania z działalności poszczególnych rzeczników, dzięki czemu będzie możliwa weryfikacja, w jakim stopniu dokonane rozważania dogmatyczno-prawne znajdują odzwierciedlenie w praktyce.

Poza przedmiotem niniejszej analizy będzie zagadnienie legitymacji powyższych podmiotów do wnoszenia nadzwyczajnych środków zaskarżenia, w tym skargi kasacyjnej oraz skargi nadzwyczajnej.

2. PRAWA PACJENTA ORAZ ROSZCZENIA ZWIĄZANE Z ICH NARUSZENIEM

Przed omówieniem legitymacji procesowej poszczególnych podmiotów, niezbędne jest po pierwsze wyjaśnienie czym są prawa pacjenta, a po drugie – wskazanie regulacji, na podstawie których można dochodzić roszczeń wynikających z ich naruszenia.

Prawami pacjenta są podmiotowe prawa człowieka, które oddziałują na wszystkie relacje prawne pacjenta, w których – w związku z udzielaniem mu świadczeń zdrowotnych – on uczestniczy⁷. Zostały one ujęte nie tylko w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, ale także w innych ustawach, w tym np. w ustawie z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry⁸.

Podstawą dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw pacjenta jest art. 4 ust. 1 u.p.p., zgodnie z którym sąd w razie zawinionego naruszenia praw pacjenta może, na podstawie art. 448 k.c., przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Pacjent, w przeciwieństwie do dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia dóbr osobistych, nie musi udowadniać, że wskazywane przez niego dobro (prawo) jest dobrem osobistym (prawem pacjenta) – wystarczy, iż wskaże konkretne prawo przewidziane w u.p.p. lub innych przepisach regulujących prawa pacjenta⁹. Pacjent może domagać się zadośćuczynienia pieniężnego bez względu na skutek naruszenia praw pacjenta. Wystarczające będzie wykazanie przez niego winy pracowników podmiotu leczniczego¹⁰. Jeżeli natomiast wystąpi ten dodatkowy skutek – przykładowo – uszczerbek na zdrowiu – wówczas pacjentowi przysługuje również roszczenie odszkodowawcze na podstawie przepisów regulujących odpowiedzialność deliktową (art. 415 i n. k.c.). Artykuł 4 ust. 1 u.p.p. jest podstawą dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem wszystkich praw pacjenta, a nie tylko tych wskazanych w u.p.p.¹¹ Roszczenie to przysługuje pacjentowi niezależnie od stosunku prawnego łączącego go z podmiotem udzielającym mu świadczenie zdrowotne¹².

⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 849 – dalej u.p.p.

⁵ Dz.U. z 2018 r. poz. 2179 ze zm. – dalej u.r.p.o.

⁶ Dz.U. z 2017 r. poz. 922 ze zm. – dalej u.r.p.d.

⁷ U. Drozdowska, *Cywilnoprawna prawna ochrona praw pacjenta*, Warszawa 2007, s. 79.

⁸ D. Karkowska, *Pojęcie praw pacjenta* [w:] *Prawa pacjenta*, LEX/el. 2009.

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 10.01.2019 r., II CSK 293/18, LEX nr 260471.

¹⁰ Wyrok SN z 4.11.2016 r., I CSK 739/15, LEX nr 2166373.

¹¹ W. Borysiak, L. Bosek, K. Salbut, *Komentarz do art. 4 u.p.p.* [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, Legalis (el.) 2020.

¹² M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie praw pacjenta i dóbr osobistych osób bliskich* [w:] *Czynić postęp w prawie. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Birucie Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, red. W. Robaczyński, Łódź 2017, s. 356.

Ochrony przewidzianej w art. 4 ust. 1 u.p.p. nie stosuje się do zawinonego naruszenia praw pacjenta określonego w ust. 3 wskazanego artykułu¹³. Można dochodzić tych praw na zasadach ogólnych (art. 23 i 24 k.c.).

Przedmiotem dalszej analizy będą roszczenia, które wynikają wyłącznie z naruszenia praw pacjenta. Niemniej uwagi poczynione w niniejszym opracowaniu będą – w pewnym zakresie – aktualne też w stosunku do pozostałych roszczeń związanych z szeroko rozumianym procesem leczenia, w tym z tytułu odpowiedzialności deliktowej, kontraktowej oraz naruszenia dóbr osobistych¹⁴.

3. LEGITYMACJA PROCESOWA – CHARAKTERYSTYKA

W doktrynie oraz orzecznictwie brak jest jednolitego poglądu dotyczącego tego, czym jest legitymacja procesowa. Jak już wyjaśniono na wstępie, na potrzeby opracowania wystarczające powinno być syntetyczne przedstawienie tego zagadnienia¹⁵.

Przez legitymację procesową należy rozumieć uprawnienie do uzyskania – w charakterze strony – merytorycznego orzeczenia dotyczącego cudzych lub własnych praw podmiotowych w konkretnym postępowaniu sądowym¹⁶. Źródłem legitymacji mogą być twierdzenia powoda o byciu podmiotem prawnie chronionych sytuacji prawnych lub przepis przyznający określonemu podmiotowi – w konkretnych sprawach – legitymację procesową niezależnie od twierdzeń co do przysługujących mu praw podmiotowych¹⁷. Do ostatnich przypadków zalicza się przede wszystkim sytuację, w której określonym podmiotom ustawodawca przyznaje uprawnienie do dochodzenia przed sądem cudzych praw (podstawienie procesowe lub zastępstwo pośrednie)¹⁸. Jest to zazwyczaj uzasadnione potrzebą ochrony określonych ustawą szczególnych interesów lub praw grup osób¹⁹. Wśród podmiotów uprawnionych do wytaczania powództwa we własnym imieniu, ale na rzecz innych osób należy wymienić m.in. prokuratora, RPO, RPD oraz RPP.

4. LEGITYMACJA MAJĄCA ŹRÓDŁO W TWIERDZENIACH POWODA

Wyjaśniono już, że jednym ze źródeł legitymacji procesowej mogą być twierdzenia powoda o byciu podmiotem prawnie chronionych sytuacji prawnych.

¹³ Prawo do: 1) przechowywania rzeczy wartościowych w depozycie podmiotu leczniczego wykonującego działalność leczniczą w rodzaju stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne; 2) informacji o rodzaju i zakresie świadczeń zdrowotnych udzielanych przez podmioty udzielające świadczeń zdrowotnych; 3) dostępu do dokumentacji medycznej dotyczącej jego stanu zdrowia; 4) zgłaszania działań niepożądanych produktów leczniczych.

¹⁴ Dotyczy to zwłaszcza legitymacji procesowej RPP, RPO, RPD, prokuratora oraz organizacji pozarządowych.

¹⁵ Szerzej o legitymacji procesowej oraz zdolności sądowej w: G. Jędrejek, *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018; M. Dziurda, *Szczególna zdolność sądowa*, LEX/el. 2019; W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963; P. Grzegorzczak, *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, „Przebieg Sądowy” 2020/2, s. 5–46.

¹⁶ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 8. Autor ten – moim zdaniem – słusznie przedstawia legitymację procesową jako instytucję o jednolitym charakterze. Niemniej część przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku, że legitymacja ma charakter dychotomiczny i dzieli się na legitymację formalną oraz materialną. Pierwsza oznacza posiadanie interesu prawnego lub prawa podmiotowego, których ochrony żąda się przed sądem. Druga natomiast oznacza uprawnienie do wytoczenia powództwa w celu ochrony prawa cudzego lub własnego prawa podmiotowego (J. Jodłowski [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierrre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Warszawa 2009, s. 203).

¹⁷ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 8.

¹⁸ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 8.

¹⁹ Postanowienie SN z 12.10.2018 r., V CSK 33/18, LEX nr 2577359.

O posiadaniu legitymacji świadczy samo przytoczenie tych twierdzeń przez powoda, a nie ich prawdziwość²⁰. Wystarczy zatem, że powód wskaże w pozwie, iż przysługuje mu określone roszczenie w związku z naruszeniem jego praw podmiotowych – praw pacjenta. Nieprawdziwość tego twierdzenia nie świadczy o braku legitymacji. Niemniej dla kompletności oraz jasności wyводу niezbędne wydaje się przedstawienie najważniejszych problemów, które wiążą się z tym zagadnieniem.

4.1. Poszkodowany

Stosownie do art. 4 ust. 1 u.p.p. podmiotem mogącym wystąpić z powództwem o zadośćuczynienie jest poszkodowany. Stosując wykładnię językową oraz kierując się racjonalnością ustawodawcy należałoby uznać, że poszkodowany nie musi być pacjentem. Gdyby jednak taka była intencja ustawodawcy, wówczas w omawianym przepisie wprost wskazałby na pacjenta, którego definicja legalna jest w art. 3 ust. 1 pkt 4 u.p.p. Wynika to również z jednej z dyrektyw wykładni językowej – zakazu wykładni synonimicznej, czyli zakazu przyjmowania, że ustawodawca posługując się różnymi zwrotami nadaje im takie samo znaczenie²¹. Analizując to zagadnienie, należy jednak mieć na uwadze, że art. 4 ust. 1 u.p.p. odsyła do art. 448 k.c., w myśl którego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią kwotę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę²². Skoro art. 448 k.c. stanowi o naruszeniu dobra osobistego, a zatem doznaniu krzywdy własnej, przyznanie zadośćuczynienia może być związane wyłącznie z naruszeniem określonego dobra osobistego powoda, a nie innej osoby²³. Stosując tę zasadę do dochodzenia praw na podstawie art. 4 ust. 1 u.p.p. i mając na względzie, że przepis ten wskazuje na zawinione naruszenia praw pacjenta, należy uznać, iż zadośćuczynienia może domagać się wyłącznie osoba, której te prawa dotyczą, a więc wyłącznie pacjent²⁴. Nie zmienia tego fakt, że prawa pacjenta nie zawsze są wykonywane przez niego osobiście. Dotyczy to przede wszystkim pacjentów małoletnich oraz ubezwłasnowolnionych – a w przypadku prawa do wyrażenia zgody na udzielenie świadczeń zdrowotnych – także pacjentów, którzy są niezdolni do świadomego wyrażenia zgody (art. 17 ust. 2 u.p.p.). W powyższych sytuacjach ich prawa są wykonywane przez przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego. W przypadku, gdy dochodzi do naruszenia praw pacjenta, które są wykonywane przez powyższe osoby, a zatem przykładowo pominię się zgodę przedstawiciela ustawowego na udzielenie świadczenia zdrowotnego, naruszenie to ma charakter pośredni²⁵. Niemniej poszkodowanym, a tym samym uprawnionym do wystąpienia z roszczeniem jest w dalszym ciągu pacjent, a nie

²⁰ P. Grzegorzcyk, *Legitymacja...*, s. 30.

²¹ Zob. L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006, s. 117.

²² Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej SA) w Białymstoku z 12.09.2018 r., I ACa 324/18, LEX nr 2571666 oraz wyrok SA w Katowicach z 29.12.2016 r., V ACa 74/16, LEX nr 2209130.

²³ M. Wałachowska [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. M. Nesterowicz, Warszawa 2009, s. 11–12.

²⁴ Zob. M. Wałachowska [w:] *Ustawa...*, red. M. Nesterowicz, s. 11–12; A. Górski, J.P. Górski, *Zadośćuczynienie za naruszenie praw pacjenta*, „Palestra” 2005/5–6, s. 88.

²⁵ M. Safjan, *Kilka refleksji wokół problematyki zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom*, „Prawo i Medycyna” 2005/1, s. 19.

ta osoba. Przedstawiciel ustawowy czy opiekun faktyczny mogą być co najwyżej świadkami w ewentualnym procesie sądowym. Nie dotyczy to oczywiście sytuacji, w której przedstawiciel ustawowy w dalszym ciągu zachowuje taki status, jak też w sytuacji, w której to opiekun faktyczny został przedstawicielem ustawowym pacjenta. Wówczas to oni – w jego imieniu – wnoszą pozew na podstawie art. 4 ust. 1 u.p.p.

4.2. Pacjent

Definicja pacjenta, jak już wskazano, została zawarta w art. 3 ust. 1 pkt 4 u.p.p. Stosownie do powyższego przepisu jest nim osoba korzystająca lub zwracająca się o udzielenie świadczeń zdrowotnych przez podmiot ich udzielający lub osobę wykonującą zawód medyczny. Świadczeniami zdrowotnymi, o których mowa powyżej, są działania służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia oraz inne działania medyczne wynikające z procesu leczenia lub przepisów odrębnych regulujących zasady ich wykonywania (art. 3 ust. 1 pkt 6 u.p.p. w zw. z art. 2 ust. 1 pkt 10 ustawy z 15.04.2011 r. o działalności leczniczej²⁶). Z kolei osobami wykonującymi zawód medyczny są m.in. lekarze, lekarze dentyści, pielęgniarki oraz ratownicy medyczni. Definicja pacjenta, co zostanie wykazane poniżej, budzi pewne wątpliwości.

Pierwszym tego przykładem jest kwalifikacja osób, które są poddawane badaniom na potrzeby postępowania karnego i cywilnego. Trybunał Konstytucyjny (dalej TK) w wyroku z 5.03.2013 r., U 2/11²⁷, rozważał, czy oskarżony lub osoba podejrzana poddawani badaniom lub czynnościom, o których mowa w art. 74 Kodeksu postępowania karnego²⁸ są pacjentami w rozumieniu u.p.p., gdyż tylko wówczas odnosiłby się do nich standard ustalony tą ustawą. Udzielając negatywnej odpowiedzi na to pytanie, TK uznał, że badania o jakich mowa w tym przepisie, mają wyłącznie na celu uzyskanie dowodów w postępowaniu karnym. Nie są to zatem działania służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia. Trybunał Konstytucyjny zwrócił również uwagę na to, że przy ich wykonywaniu brak jest aktywności osoby, której dotyczą – uczestniczą oni w nich wbrew swojej woli. Tymczasem stosownie do art. 3 pkt 4 u.p.p. pacjentem jest osoba, która zwraca się o udzielenie świadczeń zdrowotnych. Stanowisko to zostało słusznie skrytykowane w doktrynie²⁹. Świadczeniami zdrowotnymi, oprócz tych wskazanych przez TK, są też inne działania medyczne wynikające z przepisów odrębnych, regulujących zasady ich wykonywania, w tym właśnie z k.p.k.³⁰ Ich celem nie zawsze musi być zachowanie, ratowanie, przywracanie lub poprawa zdrowia. Ponadto brak wyrażenia zgody na udzielenie świadczenia zdrowotnego nie powoduje, że dana osoba traci status pacjenta i pozbawiona jest praw z tym związanych³¹. Należy się chociażby

²⁶ Dz.U. z 2018 r. poz. 2190 ze zm.

²⁷ OTK-ZU 2013/3A, poz. 24.

²⁸ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 543) – dalej k.p.k. Stosownie do powyższego przepisu oskarżony jest m.in. obowiązany poddać się badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele.

²⁹ D. Karkowska, *Pojęcie...* [w:] *Prawa...*

³⁰ D. Karkowska, *Pojęcie...* [w:] *Prawa...*

³¹ W. Borysiak, L. Bosek, M. Gałązka, *Status pacjenta* [w:] *Institucje Prawa Medycznego. System Prawa Medycznego*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis (el.) 2018.

odwołać do art. 192 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny³², który penalizuje wykonanie zabiegu leczniczego „bez zgody pacjenta”³³. Zagadnienie to dotyczy również postępowania cywilnego. Do działań związanych ze świadczeniem usług medycznych w ramach tego postępowania należy zaliczyć m.in.: pobranie krwi w celu przeprowadzenia dowodu z grupowego badania krwi (art. 306–307 k.p.c.), oględziny osoby (art. 298 k.p.c.), dowód z badań DNA (art. 309 k.p.c.) czy obserwację w zakładzie leczniczym (art. 554 k.p.c.). W mojej ocenie osoby poddane powyższym czynnościom są pacjentami i w związku z tym lekarz-biegły wykonujący wskazane czynności zobowiązany jest przestrzegać praw pacjenta³⁴.

Kolejnym przykładem wątpliwości jest status dziecka poczętego (*nasciturus*)³⁵. Rozwój medycyny, a zwłaszcza chirurgii prenatalnej sprawia, że wady dziecka poczętego często mogą być usunięte jeszcze w okresie prenatalnym. W tym przypadku *nasciturusowi* udzielane są świadczenia zdrowotne, co czyni zasadne analizę jego statusu.

Rozważania na powyższy temat należy zacząć od stwierdzenia, że życie każdego człowieka, także w fazie prenatalnej, jest wartością chronioną konstytucyjnie³⁶. Zastrzeżenia, które pojawiają się w doktrynie odnośnie do posiadania zdolności prawnej przez *nasciturusa* nie mają na to żadnego wpływu. Odnosi się ona wyłącznie do zdolności do bycia podmiotem praw i obowiązków cywilnych. Jej brak nie oznacza, że dana jednostka nie posiada w ogóle podmiotowości prawnej³⁷. Brak przyznania jej *nasciturusowi* nie ma wpływu na ochronę takich dóbr prawnych jak życie czy zdrowie *nasciturusa*, a w szczególności jego godności³⁸. Tym samym – w mojej ocenie – *nasciturus* może być uznany za pacjenta³⁹. Dotyczy to też zarodka, który powstał w wyniku zapłodnienia *in vitro*⁴⁰.

Wątpliwości co do posiadania zdolności prawnej przez *nasciturusa* nie są jednak irrelewantne dla postępowania cywilnego. Spowodowane jest to jej związkiem ze zdolnością sądową, która decyduje o możliwości przeprowadzenia z danym podmiotem ważnego postępowania cywilnego⁴¹.

W mojej ocenie *nasciturus* nie posiada zdolności prawnej⁴², a tym samym zdolności sądowej. Nie zasługują na aprobatę poglądy formułowane w doktrynie, które

³² Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 – dalej k.k.

³³ W. Borysiak, L. Bosek, M. Gałazka, *Status...* [w:] *Instytucje...*, t. I.

³⁴ A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym. Biegły lekarz*, Warszawa 2016, s. 200–204.

³⁵ *Nasciturusem* jest dziecko od chwili zapłodnienia komórki jajowej (zob. P. Księżak, *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis (el.) 2020). Odmienne: A. Dyoniak, *Pozycja nasciturusa na obszarze majątkowego prawa prywatnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994/3, s. 60. Zdaniem tego autora *nasciturusem* jest zarodek implementowy do organizmu kobiety. Więcej na ten temat O. Nawrot, *Status prawny pre-embrionu*, „Państwo i Prawo” 2009/3, s. 5–19.

³⁶ Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96, OTK 1997/2, poz. 19.

³⁷ D. Karkowska, *Komentarz do art. 3 u.p.p.* [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. D. Karkowska, LEX/el. 2016.

³⁸ Orzeczenie TK z 28.05.1997 r., K 26/96.

³⁹ Zob. L. Bosek, *Komentarz do art. 3 u.p.p.* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 32 i przywołane tam orzecznictwo: J. Haberko, *Sytuacja dziecka poczętego w świetle Konstytucji RP* [w:] *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, LEX/el. 2010; B. Kmiecik, *Prawo dziecka jako pacjenta*, Warszawa 2016, s. 138. Odmienne: D. Karkowska, *Komentarz...* [w:] *Ustawa...*

⁴⁰ B. Kmiecik, *Prawo...*, s. 151.

⁴¹ Odnośnie do rozumienia zdolności sądowej zob. w: W. Broniewicz, *Glosa do uchwały SN z dnia 1 grudnia 1987 r., III CZP 71/87*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1990/11–12, s. 366.

⁴² Zob. P. Księżak, *Komentarz...* [w:] *Kodeks...*, red. K. Osajda, uwaga 2–7.1; G. Matusik, *Pozycja prawna kuratora ustanowionego dla dziecka poczętego*, „Rejent” 2017/2, s. 88–115.

przyznają nasciturusowi tzw. warunkową zdolność prawną⁴³, a w konsekwencji – warunkową zdolność sądową⁴⁴. Urodzenie żywe, na które wskazuje art. 8 k.c., należy traktować jako przesłankę zdolności prawnej, a nie jej warunek⁴⁵. O prawidłowości tego poglądu świadczą zmiany legislacyjne dotyczące art. 8 k.c., a zwłaszcza wykreślenie jego paragrafu 2, stosownie do którego „zdolność prawną ma również dziecko poczęte; jednakże prawa i zobowiązania majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe”. Urodzenie się człowieka skutkuje przyznaniem mu zdolności prawnej, a w konsekwencji – zdolności sądowej. Jednocześnie może on wystąpić z roszczeniem, o którym mowa w art. 4 ust. 1 u.p.p. Za takim poglądem przemawia art. 446¹ k.c., w myśl którego z chwilą urodzenia dziecko może żądać naprawienia szkód doznanych przed urodzeniem. Wskazany przepis odnosi się zarówno do szkody majątkowej, jak i niemajątkowej, a więc również związanej z naruszeniem praw pacjenta⁴⁶.

Ze statusem nasciturusa jako pacjenta związany jest status jego rodziców⁴⁷.

Analizując status matki nasciturusa, należy zauważyć, że każde świadczenie zdrowotne, które jest udzielane nasciturusowi udzielane jest też jej⁴⁸. W konsekwencji zyskuje ona status pacjenta. Niemniej nie ma ona legitymacji do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw nasciturusa. Żaden przepis prawa nie przyznaje jej takiego uprawnienia. Nie można utożsamiać naruszenia praw pacjenta-nasciturusa z naruszeniem praw pacjenta-matki. Należy jednak zauważyć, że nie każde świadczenie zdrowotne jej udzielane, udzielane jest także nasciturusowi. Dotyczy to świadczeń zdrowotnych, które nie pozostają w związku z jej ciążą, jak też nie mają żadnego wpływu na stan zdrowia nasciturusa. W tym przypadku nasciturusowi nie przysługuje status pacjenta.

Z kolei odnośnie do statusu ojca nasciturusa wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z 27.11.2019 r., II CSK 491/18⁴⁹. Sąd stwierdził, że ojciec dziecka, któremu nie udzielono przysługującej mu informacji o stanie zdrowotnym mającego się urodzić dziecka (jego niepełnosprawności), a zatem uniemożliwiono

⁴³ Zob. M. Pazdan, *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. I. *Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Legalis (el.) 2020, nb 3; A. Dyoniak, *Pozycja...*, s. 50; J.Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013, s. 151; J. Haberk, *Problem zdolności prawnej dziecka poczętego* [w:] *Cywilnoprawna...*; B. Walaszek, *Nasciturus w prawie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1956/7, s. 126–127.

⁴⁴ Zob. J. Bodio, *Status nasciturusa w postępowaniu cywilnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 101; P. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 64 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. I, red. T. Ereciński, LEX/el. 2016; G. Misiurek, *Komentarz do art. 64 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 1–366*, t. I, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX/el. 2013; H. Pietrzykowski, *Podmioty, którym przysługuje zdolność sądowa* [w:] *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, LEX/el. 2017.

⁴⁵ Zob. M. Gutowski, *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. II. *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski 2019, Legalis (el.) 2019, nb 22; W. Bendza, *Zdolność prawna nasciturusa – ze szczególnym uwzględnieniem kwestii odszkodowawczych*, „Przegląd Legislacyjny” 2016/3, s. 34.

⁴⁶ W. Borysiak, L. Bosek, K. Sałbut, *Komentarz...* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 25.

⁴⁷ Na marginesie należy zauważyć, że rodzice nasciturusa nabywają władzę rodzicielską od chwili poczęcia dziecka – Z. Czarnik, J. Gajda, *Ochrona prawna dziecka poczętego in vitro i pozostającego poza organizmem matki (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Nowe Prawo” 1990/10–12, s. 104; J. Mazurkiewicz, *Przedstawiciel ustawowy dziecka poczętego*, „Państwo i Prawo” 1988/1, s. 100–104. Odmienne: G. Jędrejek, *Komentarz do art. 182 k.r.o.* [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019; A. Sobota, *Nasciturus jako strona postępowania cywilnego*, „Rejent” 2016/4, s. 52–61.

⁴⁸ Nie dotyczy to jednak sytuacji, gdy doszło do zapłodnienia komórki jajowej *in vitro* i nie doszło do implantacji tak powstałego zarodka do organizmu kobiety. W konsekwencji udzielane mu świadczenia zdrowotne nie są udzielane jego matce.

⁴⁹ LEX nr 2770248.

skierowanie go na leczenie psychologiczne już w fazie prenatalnej ciąży, powinien być uważany za pacjenta w rozumieniu u.p.p. Podkreślił on, że: „[j]est tak tym bardziej, że w art. 4 ust. 1 [u.p.p.] jest mowa o poszkodowanym, którym ojciec dziecka jest niewątpliwie”. Uzasadniając swój pogląd wskazał, że: „[r]ozważając kwestię racjonalnie, w sytuacji gdy nie jak było dawniej, tylko jak jest obecnie, kiedy to ojciec często jest obecny przy porodzie wspólnego dziecka (a tak było także w niniejszej sprawie), więc staje się pacjentem w zakresie, w jakim to jest naturalnie możliwe. Świadczenia zdrowotne, które dotyczą oddzielnie matki dziecka i samego dziecka w okresie ciąży, porodu i po porodzie, w tym zakresie w jakim odnoszą się najpierw do prawidłowego rozwoju płodu, a następnie do szczęśliwego urodzenia dziecka są świadczeniami również wobec ojca. Przeżywa on na sposób, który wynika z ojcostwa wszelkie powodzenia i niepowodzenia związane z urodzinami, podobnie jak matka, zgodnie z jej rolą”. Pogląd ten – moim zdaniem – nie zasługuje na uwzględnienie. Udzielenie świadczenia zdrowotnego nasciturusowi nie oznacza, że udzielane jest również jego ojcu. W przypadku matki jest to związane z naturą ciąży – płód rośnie w jej organizmie. Sam fakt obecności ojca dziecka w trakcie jego porodu nie oznacza, że ojciec dziecka zwraca się lub udzielane są mu świadczenia zdrowotne. Statusu tego nie można wiązać z przeżywaniem przez rodzica stanu zdrowia dziecka. Oznaczałoby to konieczność uznania, że pacjentem jest rodzic każdego dziecka, nawet gdy jest ono nastolatkiem. Każdy rodzic przeżywa bowiem stan zdrowia swojego dziecka. Wykładnia zwrotu „pacjent” zaproponowana przez Sąd Najwyższy przekracza granice określone brzmieniem art. 3 ust. 1 pkt 4 u.p.p., co narusza zasady wykładni prawa.

4.3. Osoby bliskie

Wystąpić z roszczeniem wynikającym z naruszenia praw pacjenta mogą również – na podstawie art. 4 ust. 2 u.p.p. – wybrane osoby bliskie pacjenta⁵⁰. Dotyczy to małżonków, krewnych, powinowatych do drugiego stopnia w linii prostej oraz przedstawicieli ustawowych pacjenta. Możliwość tę ograniczono do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności⁵¹, a także do żądania zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny na podstawie art. 448 k.c.

Artykuł 4 ust. 2 u.p.p. wprowadza wyjątek od omówionej już wcześniej zasady, zgodnie z którą tylko osoba, której dobro osobiste zostało naruszone, może dochodzić roszczeń z tym związanych⁵². Przepis ten chroni interes niemajątkowy, który wynika z ochrony stosunków rodzinnych, a nie samo prawo do umierania w spokoju i godności⁵³. Pełni on funkcję kompensacyjną oraz prewencyjną⁵⁴. W doktrynie,

⁵⁰ Definicja osoby bliskiej w: art. 3 ust. 1 pkt 2 u.p.p.

⁵¹ Prawo do umierania w spokoju i godności zostało wyrażone w art. 20 ust. 2 u.p.p. Przykładem jego naruszenia jest prowadzenie uporczywej terapii, która w świetle aktualnej wiedzy medycznej nie doprowadzi do wyleczenia pacjenta, a powoduje jedynie dodatkowe cierpienie i ból.

⁵² U. Drozdowska, *Cywilnoprawna...*, s. 201.

⁵³ W. Borysiak, L. Bosek, K. Salbut, *Komentarz...* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 25.

⁵⁴ W. Borysiak, L. Bosek, K. Salbut, *Komentarz...* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 25. Odmienne: M. Walachowska, *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, t. III, red. M. Fras, M. Habdas, LEX/el. 2018 i przywołane tam poglądy doktryny. Autorka ta wskazuje, że przepis pełni przede wszystkim funkcję represyjną. Jej zdaniem skoro przepis ten nie chroni

w odniesieniu do art. 448 k.c. – wskazuje się, że zasądzenie odpowiedniej kwoty pieniężnej na cel społeczny pełni funkcję kompensacyjną, która obejmuje satysfakcję dla pokrzywdzonego ze stwierdzenia przez sąd faktu, że doszło do naruszenia jego dobra osobistego, oraz iż podmiot, który je naruszył, będzie musiał zapłacić określoną kwotę pieniężną⁵⁵. W przypadku art. 4 ust. 2 u.p.p. jest to funkcja kompensacyjna względem nie samego poszkodowanego (pacjenta), a jego osób bliskich.

Analizowany przepis nie wskazuje, że osoby tam wymienione mogą wystąpić z roszczeniem dopiero po śmierci pacjenta, którego prawa zostały naruszone. W mojej ocenie – mając na uwadze wyżej wskazane funkcje art. 4 ust. 2 u.p.p. – fakt ten nie ma na to wpływu. Roszczenie to przysługuje im zarówno za życia pacjenta, jak i po jego śmierci⁵⁶. Pacjent, którego prawo do umierania w spokoju i godności zostaje naruszone ze względu na swój zły stan zdrowia, może nie być zainteresowany wystąpieniem z powództwem⁵⁷. Należy przy tym zauważyć, że przyznanie powyższego uprawnienia osobom bliskim pacjenta nie powoduje, iż on sam nie może wystąpić z takim powództwem. W przypadku naruszenia jego prawa do umierania w spokoju i godności może on dochodzić swoich praw na podstawie art. 4 ust. 1 u.p.p. Roszczenie, o którym mowa w art. 4 ust. 2 u.p.p., przysługuje bliskim pacjenta niezależnie od tego, czy pacjent z tego prawa skorzystał⁵⁸. Moim zdaniem art. 4 ust. 2 u.p.p. dotyczy również osób bliskich pacjenta, który jest nasciturusem.

5. LEGITYMACJA MAJĄCA ŹRÓDŁO W PRZEPISIE

Kolejnym źródłem legitymacji procesowej jest przepis prawa, który przyznaje określonym podmiotom uprawnienie do dochodzenia cudzych praw podmiotowych przed sądem. Legitymacja ta ograniczona jest – co do zasady – do konkretnych spraw związanych z zakresem działalności danego podmiotu. Poniższej zostanie zbadane, czy któremuś z nich została przyznana legitymacja w sprawach związanych z naruszeniem praw pacjenta.

5.1. Prokurator

Legitymacja procesowa prokuratora oraz jego udział w postępowaniu cywilnym zostały bezpośrednio uregulowane w k.p.c. (art. 7, 55–60). Przepisy te były wzorem dla określenia legitymacji innych podmiotów do dochodzenia przed sądem cudzych praw, w tym RPP, RPO, RPD.

Stosownie do art. 7 k.p.c., prokurator może zażądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak też wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli

interesów czy dóbr osobistych osób bliskich pacjenta, to nie sposób mówić o jego funkcji kompensacyjnej.

⁵⁵ Zob. A. Rzetecka-Gil, *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, LEX/el. 2011, uwaga 25 i przywołane tam poglądy doktryny; R. Strugała, *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis (el.) 2019, nb 15.

⁵⁶ M. Wałachowska, *Komentarz...* [w:] *Kodeks...*, red. M. Fras, M. Habdas.

⁵⁷ Odmienny pogląd, chociaż nie wyrażony wprost, wynika ze sformułowań używanych przez poszczególnych przedstawicieli doktryny, którzy wskazują na „osoby bliskie zmarłego pacjenta” (zob. U. Drozdowska, *Cywilnoprawna...*, s. 201).

⁵⁸ M. Wałachowska, *Komentarz...* [w:] *Kodeks...*, red. M. Fras, M. Habdas.

lub interesu społecznego. Wyjątek dotyczy spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego, gdzie prokurator może wytaczać powództwa wyłącznie w przypadkach wskazanych w ustawie. Z powyższego wynika, że legitymacja procesowa prokuratora obejmuje, poza wskazanym wyjątkiem, każdą sprawę cywilną⁵⁹. Sąd nie kontroluje, czy aktywność prokuratora faktycznie jest uzasadniona wystąpieniem jednej z przesłanek wskazanych w art. 7 k.p.c.⁶⁰ Niemniej nie powinno budzić wątpliwości, że obejmują one również konieczność ochrony praw pacjenta (praw obywateli).

Przesłanki korzystania z legitymacji procesowej przez prokuratora zostały wskazane także w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁶¹, w dziale XI pt. Sposób realizacji zadań związanych z udziałem prokuratora w sprawach cywilnych, rodzinnych, opiekuńczych oraz ze stosunku pracy i z zakresu ubezpieczeń społecznych. Analiza przepisów znajdujących się w tym dziale prowadzi do wniosku, że prokurator powinien korzystać ze swojej legitymacji wyjątkowo na zasadzie subsydiarności. I tak, prokurator, przed wytoczeniem powództwa na rzecz określonej osoby lub jednostki organizacyjnej powinien się z nią skontaktować i pouczyć o przysługujących jej prawach. Jeżeli mimo to nie zamierza ona dochodzić swoich praw przed sądem, to prokurator powinien wytoczyć powództwo wyłącznie wtedy, gdy uzasadniają to szczególne okoliczności sprawy (§ 353 ust. 1 r.w.u.p.). Tożsama sytuacja dotyczy przypadku, gdy strony postępowania, do którego rozważa on dołączyć, mają zapewnioną pomoc prawną (§ 353 ust. 2 r.w.u.p.). Czynności prokuratora przewidziane w k.p.c. nie powinny naruszać zasady swobody kształtowania stosunku cywilnoprawnego. Wyjątek dotyczy sytuacji, gdy treść lub cel tego stosunku sprzeciwia się jego naturze, ustawie lub zasadom współżycia społecznego (§ 353 ust. 1 r.w.u.p.). Przykładem tego rodzaju stosunku może być umowa pomiędzy pacjentem a podmiotem udzielającym świadczeń zdrowotnych naruszająca przepisy u.p.p.

Na podstawie dokonanej analizy należy uznać, że prokurator ma legitymację w sprawach związanych z naruszeniem praw pacjenta.

Prokurator może wnieść samodzielnie powództwo – przeciwko wszystkim osobom będącym stronami stosunku prawnego, którego dotyczy powództwo (art. 57 k.p.c.), jak też niesamodzielnie – wnosząc je na rzecz oznaczonej osoby (art. 55 k.p.c.). Może on również wstąpić do postępowania w każdym jego stadium. Legitymacja procesowa prokuratura obejmuje postępowanie procesowe, nieprocesowe, zabezpieczające oraz egzekucyjne.

5.2. Rzecznik Praw Pacjenta

Rzecznik Praw Pacjenta jest najważniejszym podmiotem zajmującym się szeroko rozumianą ochroną praw pacjenta. Jest on centralnym organem administracji rządowej (art. 42 ust. 1 u.p.p.), którego celem jest ochrona praw pacjenta określonych w u.p.p.

⁵⁹ Stosownie do art. 7 k.p.c. prokurator może wytoczyć powództwo na rzecz oznaczonej osoby w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego, ale tylko wtedy, gdy przepis tak stanowi.

⁶⁰ Uchwała SN z 20.11.2015 r., III CZP 78/15, LEX nr 1958101.

⁶¹ Dz.U. z 2017 r. poz. 1206 ze zm. – dalej r.w.u.p.

oraz w przepisach odrębnych. W przeciwieństwie do RPO oraz RPD nie jest on organem konstytucyjnym. Przepisy określające zakres jego działalności nie odwołują się wprost do konstytucyjnych wolności i praw ani nie ustanawiają zasad jego niezależności od innych organów państwowych.

Źródłem legitymacji procesowej RPP jest art. 55 u.p.p. Wykładnia tego przepisu prowadzi do wniosku, że legitymacja RPP została ograniczona do spraw związanych z naruszeniem praw pacjenta określonych w u.p.p. oraz w przepisach odrębnych. Mając z kolei na uwadze cel powołania rzecznika (art. 41 u.p.p.) należy uznać, że przesłanką udziału RPP w postępowaniu cywilnym jest konieczność ochrony praw pacjentów. W konsekwencji należy stwierdzić, że może on w postępowaniu cywilnym reprezentować jedynie interesy pacjenta w związku z udzielaniem mu świadczeń zdrowotnych i tylko w tym zakresie przysługuje mu legitymacja procesowa⁶². Rzecznik Praw Pacjenta nie ma legitymacji w sprawach innych osób, w tym osób bliskich pacjenta, nawet jeżeli doznały one krzywdy wskutek ich naruszenia⁶³. W konsekwencji nie ma on legitymacji do wystąpienia z roszczeniem, o którym mowa w art. 4 ust. 2 u.p.p. W mojej ocenie sąd – w przypadku wniesienia pozwu przez RPP lub przystąpienia do postępowania – powinien zweryfikować, czy sprawa dotyczy naruszenia praw pacjenta, ponieważ tylko w tych sprawach ma on legitymację procesową, przesłanka jego działania nie podlega ani kontroli, ani ocenie sądu.

Rzecznik Praw Pacjenta – analogicznie jak prokurator – może wnieść samodzielne oraz niesamodzielne powództwo, jak też wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Ma on legitymację w postępowaniach: procesowym, nieprocesowym, zabezpieczającym oraz egzekucyjnym. W dalszej części opracowania skupię się na dwóch pierwszych postępowaniach.

W przypadku postępowania procesowego jego legitymacja obejmuje wniesienie pozwu na podstawie art. 4 ust. 1 u.p.p. (powództwo niesamodzielne) oraz wzięcie udziału w postępowaniu wszczętym pozwem opartym na tym przepisie. W mojej ocenie RPP nie ma legitymacji w sprawach dotyczących roszczeń wysuwanych na podstawie przepisów k.c. regulujących odpowiedzialność deliktową czy kontraktową⁶⁴. Legitymacja procesowa RPP, jak już wyjaśniono, obejmuje sprawy cywilne dotyczące naruszenia praw pacjenta. Podstawą dochodzenia roszczeń wynikających z ich naruszenia jest art. 4 ust. 1 u.p.p., a nie przepisy k.c. Rzecznik Praw Pacjenta może również wnieść pozew o ukształtowanie lub ustalenie (powództwo samodzielne), jeśli jest on związany z naruszeniem praw pacjenta⁶⁵. Jego przykładem może być pozew o ustalenie, że postanowienia danej umowy cywilnoprawnej są sprzeczne z u.p.p., a tym samym, iż jest ona nieważna⁶⁶.

⁶² Postanowienie SN z 12.10.2018 r., V CSK 33/18, LEX nr 2577359.

⁶³ Zob. postanowienie SN z 12.10.2018 r., V CSK 33/18; W. Borysiak, L. Bosek, K. Salbut, *Komentarz... [w:] Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 141.

⁶⁴ Odmienne: E. Wójcicka, *Rzecznik Praw Pacjenta [w:] Instytucje ombudsmanskie w Polsce (wybrane zagadnienia)*, red. A. Gronkiewicz, Częstochowa 2013, s. 105, która wskazuje, że ustawodawca nie ograniczył rodzaju spraw, w których RPP może brać udział. Jako przykłady wskazuje powództwa odszkodowawcze związane z zakażeniem szpitalnym czy skutkami leczenia farmakologicznego.

⁶⁵ E. Stefańska, *Komentarz do art. 57 k.p.c. [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505(38)*, t. I, red. M. Manowska, LEX/el. 2015.

⁶⁶ W doktrynie jako przykład takiej umowy wskazuje się umowę o macierzyństwie zastępczym – J. Roszkiewicz, *Komentarz do art. 55 u.p.p. [w:] Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 6.

Odnosząc się z kolei do postępowania nieprocesowego, to u.p.p. oraz inne ustawy związane z szeroko rozumianym procesem leczenia przewidują, że poszczególne kwestie „sporne” rozstrzygane są w cywilnym postępowaniu nieprocesowym. Zaliczają się do nich m.in. sprawy dotyczące: zwolnienia z tajemnicy (art. 14 ust. 6–7 u.p.p.), udostępniania dokumentacji medycznej (art. 26 ust. 2a–2b u.p.p.), czy przyjęcia do szpitala psychiatrycznego bez zgody pacjenta⁶⁷.

W pierwszej sprawie sąd rozstrzyga spór między osobami bliskimi o ujawnienie tajemnicy lub o zakres jej ujawnienia po śmierci pacjenta, którego tajemnica dotyczyła. Wówczas zgodę na jej ujawnienie – na wniosek osoby bliskiej lub osoby wykonującej zawód medyczny – wyraża sąd⁶⁸. Ponadto osoba wykonująca zawód medyczny w przypadku uzasadnionych wątpliwości, czy osoba występująca o ujawnienie tajemnicy lub sprzeciwiająca się jej ujawnieniu jest osobą bliską pacjenta, może wystąpić do sądu o ustalenie tej kwestii. Druga sprawa jest analogiczna do pierwszej, z tym że dotyczy dokumentacji medycznej⁶⁹.

Niewątpliwie oba te postępowania dotyczą ograniczenia praw pacjenta. Tajemnica lekarska oraz „tajemnica” dokumentacji medycznej obowiązują również po śmierci pacjenta. W mojej ocenie skoro RPP ma legitymację w sprawach cywilnych dotyczących naruszenia praw pacjenta, to tym bardziej ma legitymację w sprawach, w których prawa te są ograniczane (*argumentum a maiori ad minus*). Należy jednak zauważyć, że RPP, analogicznie jak prokurator, nie będzie mógł skutecznie złożyć wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego w przypadku, gdy do jego uwzględnienia niezbędne jest złożenie oświadczenia woli przez osobę, której wniosek dotyczy⁷⁰. Rzecznik Praw Pacjenta nie może – zamiast osoby bliskiej pacjenta – sprzeciwić się udostępnieniu dokumentacji medycznej czy ujawnieniu tajemnicy lekarskiej. Pomimo że brak oświadczenia woli nie ma wpływu na legitymację RPP, to będzie to skutkowało oddaleniem takiego wniosku ze względu na brak przesłanki materialnoprawnej⁷¹. Należy jednak uznać, że RPP może wystąpić do sądu o ustalenie, czy osoba występująca o ujawnienie tajemnicy lub sprzeciwiająca się jej ujawnieniu jest osobą bliską pacjenta.

W ostatniej sprawie sąd opiekuńczy wszczyna postępowanie na skutek zawiadomienia kierownika szpitala lub na wniosek osoby, która jest przyjmowana albo jej przedstawiciela ustawowego, jej małżonka, krewnych w linii prostej, rodzeństwa bądź osoby sprawującej nad nią faktyczną opiekę, albo z urzędu (art. 25 u.o.z.p.)⁷². Prawo osoby z zaburzeniami psychicznymi do wyrażenia zgody na przyjęcie do szpitala psychiatrycznego niewątpliwie należy zaliczyć do praw pacjenta. Sąd opiekuńczy, w ramach powyższego postępowania, bada legalność ograniczenia tego prawa⁷³. Tym samym spełniony zostaje warunek działania RPP

⁶⁷ Art. 22, 25, 29 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2020 r. poz. 685) – dalej u.o.z.p.

⁶⁸ Zagadnienie legitymacji tych osób – ze względu na ramy niniejszego opracowania – nie będzie szerzej omówione.

⁶⁹ Uwaga jak w przypisie 68.

⁷⁰ P. Grzegorzczak, M. Jędrzejewska, *Komentarz do art. 7 k.p.c.* [w:] *Kodeks...*, red. T. Ereciński.

⁷¹ M. Sychowicz, R. Kułski, *Komentarz do art. 7 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–205*, t. I, red. A. Marciniak, Legalis (el.) 2019, nb 26.

⁷² Zob. uwaga 59.

⁷³ Postanowienie SN z 14.02.1996 r., II CRN 201/95, LEX nr 24925.

„w sprawach cywilnych dotyczących naruszenia praw pacjenta”, a zatem ma on legitymację w tej sprawie⁷⁴.

Przed skorzystaniem ze swojej legitymacji procesowej RPP przeprowadza postępowanie wyjaśniające, podczas którego bada, czy w danej sprawie doszło do naruszenia praw pacjenta. Decyzja w powyższym zakresie zależy od uznania RPP, który nie jest związany wnioskiem „strony”. Należy przy tym zauważyć, że art. 55 u.p.p. wskazuje na wniosek „strony”. Rozwiązanie to należy uznać za błędne – ustawodawca prawdopodobnie miał na myśli stronę postępowania cywilnego, tymczasem w przypadku, gdy wniosek dotyczy żądania wszczęcia postępowania przez RPP nie można mówić o stronie postępowania, które nie zostało jeszcze zainicjonowane. Podzielając pogląd o konieczności rozumienia „strony” jako osoby, która będzie dopiero stroną postępowania sądowego z momentem wytoczenia powództwa przez RPR⁷⁵, należy postulować o doprecyzowanie przedmiotowego przepisu.

Pewne wskazówki co do przesłanek, którymi kieruje się RPP można znaleźć w sprawozdaniu z jego działalności za 2018 r.⁷⁶ Wynika z niego, że RPP korzysta ze swojej legitymacji jedynie wyjątkowo, na zasadzie subsydiarności, w szczególności gdy strona – pacjent – jest nieporadna, nie jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, jak również, gdy sprawa może mieć charakter precedensowy⁷⁷. Z tego samego sprawozdania wynika, że w 2018 r. toczyły się 42 sprawy z udziałem RPP, w tym 5 zainicjonowanych przez niego w tym roku, natomiast 4 takie, do których on przystąpił⁷⁸. Z kolei ze sprawozdania RPP z 2019 r. wynika, że w 2019 r. toczyło się 48 postępowań cywilnych z jego udziałem⁷⁹. Wśród 12 zakończonych, 7 było wszczętych przez RPP, w pozostałych wstąpił on do postępowania.

5.3. Rzecznik Praw Obywatelskich

Rzecznik Praw Obywatelskich jest kolejnym podmiotem, któremu przyznano legitymację procesową w celu ochrony cudzych praw podmiotowych. Jest to organ konstytucyjny, którego działalność regulują art. 208–212 Konstytucji RP oraz u.r.p.o.

Stosownie do art. 1 ust. 2 u.r.p.o., RPO stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP oraz w innych aktach normatywnych, w tym też na straży realizacji zasady równego traktowania. Zakres ten niewątpliwie

⁷⁴ Zob. J. Roszkiewicz, *Komentarz do art. 55 u.p.p.* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 4. Odnosnie do prokuratury zob. J. Studzińska, *Udział prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich i organizacji pozarządowych w postępowaniu nieprocesowym* [w:] *Postępowanie nieprocesowe*, red. J. Studzińska, E. Gapska, LEX/el. 2017. Odmienne: K. Gajda-Roszczyńska, *Między prokuratorem a organizacjami pozarządowymi – udział podmiotów innych niż materialnie uprawnione (uwagi de lege lata i de lege ferenda)* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. A. Markiewicz, A. Torbus. Autorka ta postuluje, aby w art. 55 u.p.p. zmienić sformułowanie „naruszenia praw pacjenta” na „ochrona praw pacjenta”, co umożliwiłoby objęcie przez RPP postępowań procesowych z zakresu ochrony zdrowia psychicznego, w których rozstrzyga się o jego przymusowym leczeniu. Wynika z tego, że – zdaniem autorki – *de lege lata* RPP nie ma legitymacji procesowej w tych sprawach.

⁷⁵ J. Roszkiewicz, *Komentarz...* [w:] *Ustawa...*, red. L. Bosek, nb 2.

⁷⁶ Sprawozdanie RPP dotyczące przestrzegania praw pacjenta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w 2018 r., s. 67–68, <https://tiny.pl/76j2h> (dostęp: 20.11.2020 r.).

⁷⁷ O okazjonalnym korzystaniu przez RPP ze swojej legitymacji A. Augustynowicz, A. Budziszewska-Makulska, *Ustawa o prawach pacjenta i rzeczniku praw pacjenta – komentarz*, Warszawa 2010, s. 217.

⁷⁸ Sprawozdanie RPP..., s. 45–46.

⁷⁹ Sprawozdanie RPP dotyczące przestrzegania praw pacjenta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w 2019 r., <https://www.gov.pl/web/rpp/sprawozdanie-za-2019-rok> (dostęp: 13.12.2021 r.), s. 45–46.

obejmuje także ochronę praw pacjentów, które mają swoje źródło w konstytucji, a w szczególności w jej art. 68 gwarantującym każdemu prawo do ochrony zdrowia⁸⁰. Powołanie RPP w celu ochrony tych praw nie powoduje, że są one wyłączone spod działania RPO.

Przepisem stanowiącym podstawę legitymacji procesowej RPO jest art. 14 pkt 4 u.r.p.o., w myśl którego po zbadaniu indywidualnej sprawy może on żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak też wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi. Ustawodawca nie ograniczył spraw cywilnych, w których RPO może wziąć udział, dlatego zasadne jest przyjęcie, że jego legitymacja obejmuje każdą sprawę cywilną. Jest ona zatem o wiele szersza niż legitymacja RPP. Ocena RPO co do konieczności wzięcia udziału w danym postępowaniu pozostaje poza kontrolą sądu⁸¹. W doktrynie słusznie wskazuje się, że taka kontrola byłaby równoznaczna z naruszeniem niezawisłości i niezależności RPO przewidzianej wprost w art. 210 Konstytucji RP⁸². Niezależność RPO od innych organów oznacza, że żaden z nich nie może ani zakazać, ani nakazać mu czegokolwiek, co mieści się w zakresie jego konstytucyjnych zadań i określonych w ustawie kompetencji⁸³.

Rzecznik Praw Obywatelskich analogicznie jak prokurator oraz RPP może wnieść samodzielne oraz niesamodzielne powództwo, jak też wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Ma on legitymację zarówno w postępowaniu procesowym, jak i nieprocesowym.

Z danych statystycznych dostępnych na stronie RPO wynika, że stosunkowo rzadko korzysta on ze swojej legitymacji w postępowaniu cywilnym. W 2019 r. 11-krotnie zażądał wszczęcia postępowania cywilnego⁸⁴, w 2018 r. – 3-krotnie⁸⁵, a w 2017 r. – 5-krotnie⁸⁶. Na podstawie dostępnych danych nie jest możliwe ustalenie, czy któraś z tych spraw dotyczyła praw pacjenta. Niemniej udało mi się znaleźć jedno orzeczenie⁸⁷, z którego uzasadnienia wynika, że RPO, działając w imieniu pacjentki, wniósł pozew o zasądzenie zadośćuczynienia za krzywdę spowodowaną bezprawnym i zawinionym naruszeniem jej praw pacjenta. Powyższa sprawa dotyczyła osoby niewidomej, której odmówiono realizacji świadczenia medycznego ze względu na towarzystwo psa asystującego.

Podsumowując, RPO ma legitymację procesową w sprawach dotyczących naruszenia praw pacjenta. Legitymacja ta jest szersza niż w przypadku RPP, ponieważ obejmuje każdą sprawę cywilną, a nie tylko *stricte* związaną z naruszeniem praw pacjenta. Oznacza

⁸⁰ M. Bartoszewicz, *Komentarz do art. 68 Konstytucji* [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, LEX/el. 2014.

⁸¹ A. Zieliński, *Uczestnictwo rzecznika praw obywatelskich w postępowaniu cywilnym* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, red. J. Gudowski, K. Weitz, LEX/el. 2011.

⁸² Zob. S. Trociuk, *Komentarz do art. 14 u.r.p.o.* [w:] *Rzecznik Praw Obywatelskich. Komentarz*, LEX/el. 2007; J. Świeca, *Komentarz do art. 14 u.r.p.o.* [w:] *Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Komentarz*, Legalis (el.) 2010.

⁸³ Wyrok TK z 19.10.2010 r., K 35/09, OTK 2010/8, poz. 77.

⁸⁴ Informacja o działalności RPO oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w roku 2019, <https://tiny.pl/76j8s>, s. 560 (dostęp: 14.12.2020 r.).

⁸⁵ Informacja o działalności RPO oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w roku 2018, <https://tiny.pl/76jsr>, s. 437 (dostęp: 14.12.2020 r.).

⁸⁶ Informacja o działalności RPO oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w roku 2017, <https://tiny.pl/76jsp>, s. 528 (dostęp: 14.12.2020 r.).

⁸⁷ Wyrok Sądu Okręgowego (dalej SO) w Krakowie z 27.03.2018 r., II Ca 2471/17, LEX nr 2579791.

to, że RPO może wytaczać powództwo mające podstawę nie tylko w u.p.p., ale także w przepisach k.c., w tym regulujących odpowiedzialność kontraktową oraz deliktową. Niemniej należy mieć na uwadze, że RPP jest podmiotem wyspecjalizowanym w ochronie praw pacjenta. Wydaje się zatem, że w tych przypadkach RPO powinien rozważyć, czy nie zwrócić się do RPP o podjęcie działań z zakresu jego kompetencji.

5.4. Rzecznik Praw Dziecka

Rzecznik Praw Dziecka podobnie jak RPO jest organem konstytucyjnym (art. 72 ust. 4 Konstytucji RP). Stoi on na straży praw dziecka określonych w konstytucji i Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa⁸⁸ (art. 1 ust. 2 u.r.p.d.)⁸⁹. Działa on na rzecz ochrony praw dziecka, w tym jego prawa do życia i ochrony zdrowia (art. 3 ust. 2 pkt 1 u.r.p.d.), a więc również jego praw jako pacjenta. Przykładem tego jest angażowanie się RPD w sprawy związane z pobieraniem przez szpitale opłat za pobyt przy łóżku chorego dziecka⁹⁰, czy dotyczące refundacji poszczególnych produktów leczniczych przeznaczonych dla małoletnich pacjentów⁹¹.

Rzecznik Praw Dziecka może żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu – na prawach przyśługujących prokuratorowi (art. 10 ust. 1 pkt 3 u.r.p.d.). Mając na uwadze zakres działalności RPD, należy uznać, że jego legitymacja obejmuje wyłącznie sprawy cywilne dotyczące ochrony praw dziecka⁹², do których należy zaliczyć również prawa dziecka jako pacjenta. Wynika z tego też, że przesłanką działania RPD jest konieczność ochrony praw dziecka. Należy przy tym zauważyć, że w u.r.p.d. zdefiniowano dziecko jako każdą istotę ludzką od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2 ust. 1 u.r.p.d.). W konsekwencji legitymacja RPD obejmuje sprawy związane z naruszeniem praw pacjentów będących nasciturusami⁹³.

W mojej ocenie sąd ma kognicję do zbadania, czy sprawa, w związku z którą RPD korzysta ze swojej legitymacji jest sprawą cywilną dotyczącą ochrony praw dziecka. Nie jest jednak uprawniony do badania co do faktycznego występowania przesłanki jego działania – konieczności ochrony praw dziecka. Nie ma na to wpływu fakt, że konstytucja nie wyposaża RPD, w przeciwieństwie do RPO – ani w przymiot niezawisłości, ani niezależności od innych organów państwowych⁹⁴. Niezależność RPD od innych organów państwowych została przewidziana wprost na poziomie ustawowym, w art. 7 u.r.p.d.⁹⁵ Z kolei analiza całości u.r.p.d. prowadzi do wniosku,

⁸⁸ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

⁸⁹ Na temat genezy RPD zob. D. Górecki, *Rzecznik Praw Dziecka* [w:] *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, red. L. Garlicki, A. Szmyt, Warszawa 2003, s. 91–94; P.J. Jaros, *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce, jako organu państwowego. Komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013, s. 11–62.

⁹⁰ Informacja o działalności RPD za rok 2017, <https://tiny.pl/74w6k>, s. 21 (dostęp: 14.12.2020 r.).

⁹¹ Informacja o działalności RPD za rok 2017..., s. 34.

⁹² Zob. M. Dziurda, *Ograniczenia przedmiotowe* [w:] *Szczególna zdolność sądowa*, LEX/el. 2019. Odmienne: P.J. Jaros, *Rzecznik...*, s. 144, który z odesłania do stosowania przepisów o prokuraturze wywodzi, że RPD ma legitymację procesową w każdej sprawie cywilnej za wyjątkiem spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego. W tych przypadkach ma on legitymację tylko wówczas, gdy ustawa tak stanowi.

⁹³ D. Górecki, *Rzecznik...* [w:] *Sześć lat...*, s. 95.

⁹⁴ Jak już wyjaśniono, to właśnie z przymiotu niezawisłości RPO wywodzi się tezę o tym, że jego ocena co do konieczności wzięcia udziału w danym postępowaniu pozostaje poza kontrolą sądu.

⁹⁵ D. Górecki, *Rzecznik...* [w:] *Sześć lat...*, s. 94.

że został on wyposażony również w przymiot niezawisłości oznaczającej możliwość działania według własnego przekonania, bez bezpośrednich i pośrednich nacisków⁹⁶.

Rzecznik Praw Dziecka podejmuje działania przewidziane w u.r.p.d., w tym korzysta ze swojej legitymacji w postępowaniu cywilnym, z własnej inicjatywy na podstawie informacji pochodzących od obywateli lub ich organizacji, wskazujących na naruszanie praw lub dobra dziecka (art. 9 ust. 1 u.r.p.d.). Pomimo że RPD – w porównaniu do innych rzeczników – stosunkowo często korzysta ze swojej legitymacji, to spośród 321 spraw sądowych, w których brał on udział w 2017 r., żadna z nich nie dotyczyła praw pacjenta⁹⁷.

5.5. Organizacje pozarządowe

Organizacjami pozarządowymi są podmioty podlegające wpisowi w Krajowym Rejestrze Sądowym w ramach rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej, jeśli nie należą one do sektora finansów publicznych⁹⁸. Do organizacji pozarządowych niewątpliwie zaliczają się stowarzyszenia oraz fundacje związane z ochroną praw pacjenta.

Organizacje pozarządowe posiadają legitymację procesową zarówno do dochodzenia cudzych praw podmiotowych, a więc przyznaną na podstawie przepisu prawa, jak i legitymację na podstawie twierdzeń o byciu podmiotem prawnie chronionych sytuacji prawnych. Przedmiotem dalszej analizy będzie wyłącznie legitymacja przysługująca na pierwszej podstawie.

Legitymacja ta została przewidziana w art. 8 w zw. z art. 61 k.p.c. Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym regulują też art. 62–63 k.p.c. *Ratio legis* przyznania legitymacji procesowej organizacjom pozarządowym jest uzasadnione ułatwieniem sądowego dochodzenia roszczeń podmiotom, które są uznawane za „strukturalnie słabsze”, ewentualnie ułatwieniem realizacji określonych uprawnień, które są uzasadnione interesem ogólnym⁹⁹.

Legitymacja procesowa została przyznana wyłącznie organizacjom pozarządowym nieprowadzącym działalności gospodarczej (art. 8 k.p.c.). W przeciwieństwie do prokuratora, organizacja pozarządowa może wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu wyłącznie w przypadkach przewidzianych w ustawie (art. 8 k.p.c.). Może ona skorzystać ze swojej legitymacji wówczas, gdy wymaga tego ochrona praw obywateli. Wykładnia funkcjonalna art. 8 k.p.c. prowadzi do wniosku, że poza kognicją sądu jest ocena, czy udział organizacji pozarządowej faktycznie uzasadniony jest ochroną praw obywateli¹⁰⁰. Posiada ona legitymację do wniesienia niesamodzielnego powództwa, wówczas stosuje się do niej przepisy o prokuratorze wytaczającym powództwo na rzecz oznaczonej

⁹⁶ P.J. Jaros, *Rzecznik...*, s. 115.

⁹⁷ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2017, s. 610 i n. Rzecznik Praw Dziecka nie przedłożył sprawozdania ze swojej działalności za 2018 r. Z kolei w sprawozdaniu z 2019 r. RPD nie zawarł informacji odnośnie do poszczególnych spraw sądowych, w których brał on udział.

⁹⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w]: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Legalis (el.) 2017.

⁹⁹ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 26.

¹⁰⁰ M. Maciejewska-Szałas, *Organizacje pozarządowe i formy ich uczestnictwa w postępowaniu cywilnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2017/2, s. 128.

osoby, z wyjątkiem art. 58 zd. drugie k.p.c. (art. 62 § 1 k.p.c.). Może również przystąpić do toczącego się postępowania – w tym przypadku stosuje się przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej (art. 62 § 1 k.p.c.). Legitymacja procesowa organizacji pozarządowej obejmuje postępowanie procesowe, nieprocesowe, egzekucyjne oraz zabezpieczające.

Legitymacja procesowa organizacji pozarządowych została ograniczona pod względem podmiotowym oraz przedmiotowym.

Odnośnie do pierwszego ograniczenia – organizacja pozarządowa może w postępowaniu cywilnym dochodzić praw wyłącznie osób fizycznych. Wynika to z wykładni art. 61 § 1–2 k.p.c., które stanowią, że organizacja pozarządowa do wytoczenia powództwa oraz do przystąpienia do postępowania musi uzyskać zgodę osoby fizycznej. Z kolei ograniczenie przedmiotowe związane jest ze wskazanym w art. 61 § 1 k.p.c. katalogiem spraw, w których organizacja pozarządowa ma legitymację. Należą do nich sprawy o:

- 1) alimenty;
- 2) ochronę środowiska;
- 3) ochronę konsumentów;
- 4) ochronę praw własności przemysłowej;
- 5) ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli.

Zajmowanie się powyższymi sprawami powinno należeć do zadań statutowych tej organizacji.

Ponadto organizacja pozarządowa – stosownie do art. 61 § 3 k.p.c. – za zgodą jej członka będącego osobą fizyczną-przedsiębiorcą wyrażoną na piśmie, może na jego rzecz wytoczyć powództwo lub przystąpić do niego w toczącym się postępowaniu w sporze z innym przedsiębiorcą o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej.

Z powyższego wynika, że warunkiem uzyskania przez organizację pozarządową legitymacji procesowej we wszystkich tych sprawach jest uzyskanie zgody na wytoczenie powództwa lub przystąpienia do postępowania. Należy się zgodzić z poglądem, że jej niedołączenie do pozwu lub pisma procesowego nie stanowi braku formalnego usuwalnego w trybie art. 130 k.p.c., lecz świadczy o nieposiadaniu legitymacji procesowej¹⁰¹.

Zgodnie z utrwalonym, słusznym poglądem doktryny sąd w przypadku organizacji pozarządowej weryfikuje, czy prowadzi ona działalność gospodarczą, czy przedmiot sporu dotyczy jednej ze spraw wskazanych w art. 61 § 1, § 3 k.p.c. oraz czy należą one do jej zadań statutowych¹⁰².

¹⁰¹ Zob. J. Jagieła, *Zgoda osoby fizycznej na uszczerbie postępowania i przystąpienie do niej przez organizację pozarządową*, „Przełęcz Sądowy” 2015/2, s. 14; E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis (el.) 2020, nb 11. Odmienne: J. Kaczyński, M. Sorysz, *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–424*¹², t. I A, red. A. Góra-Błaszczkowska, nb 4; A. Kościółek, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji KPC z 16.9.2011 r.*, „Monitor Prawniczy” 2012/21, s. 1135.

¹⁰² M. Maciejewska-Szałas, *Organizacje...*, s. 128; J. Jagieła, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji, Akademia im. J. Długosza w Częstochowie” 2014/1(9), s. 40–41, <https://tiny.pl/769b1> (dostęp: 16.12.2020 r.).

W katalogu z art. 61 § 1 k.p.c. nie wskazano sprawy o ochronę praw pacjentów. Mając na uwadze jego zamknięty charakter, zasadne wydaje się dokonanie analizy, czy mimo to sprawa ta może zostać zaliczona do którejś ze spraw w nim wymienionych. *Prima facie* mogą to być sprawy o ochronę konsumentów (pkt 3) oraz o ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednio lub pośrednio różnicowanie praw i obowiązków obywateli (pkt 5).

Odnosząc się do pierwszej sprawy – zgodnie z art. 27¹ k.c. konsumentem jest osoba fizyczna dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. O ile nie budzi wątpliwości, że pacjent korzystający z usług medycznych, nie czyni tego w związku ze swoją działalnością gospodarczą lub zawodową, o tyle wątpliwości może budzić status podmiotów udzielających świadczenia zdrowotne. Część z nich nie prowadzi działalności gospodarczej, a zatem nie może być uznane za przedsiębiorcę w rozumieniu art. 4 ustawy z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹⁰³. Dotyczy to podmiotów udzielających świadczenia zdrowotne finansowane ze środków publicznych, w tym samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej. Odwołanie się do definicji przedsiębiorcy zawartej w u.p.p. oznaczałoby konieczność uznania, że pacjenci korzystający z ich usług nie są konsumentami. W mojej ocenie byłoby to bezpodstawne różnicowanie statusu pacjentów ze względu na to, czy korzystają ze świadczeń zdrowotnych finansowanych publicznie czy prywatnie. Korzystający z tych pierwszych, w związku z nieposiadaniem statusu konsumenta, byłiby w gorszej sytuacji prawnej. Dlatego też w mojej ocenie należy odwołać się do szerszej definicji przedsiębiorcy zawartej w art. 4 pkt 1 ustawy z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów¹⁰⁴, stosownie do której jest nim, oprócz przedsiębiorcy w rozumieniu pr.p., również osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, organizująca lub świadcząca usługi o charakterze użyteczności publicznej, które nie są działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów pr.p.¹⁰⁵ W konsekwencji konsumentem jest każdy pacjent, niezależnie od źródła finansowania udzielanych mu świadczeń zdrowotnych. Na status konsumenta nie ma wpływu to, że spod działania ustawy z 30.05.2014 r. o prawach konsumenta¹⁰⁶ wyłączono umowy dotyczące usług zdrowotnych (art. 3 ust. 1 pkt 7). Wyłączenie to nie oznacza, że pacjent przestaje być konsumentem. Analizując przedmiotowe zagadnienie, należy jednak mieć na uwadze, że osobie korzystającej ze świadczeń zdrowotnych przysługują zarówno prawa wynikające z jej statusu pacjenta, jak i prawa wynikające z jej statusu konsumenta. Prawa te nie są jednak tożsame, chociaż w poszczególnych przypadkach mogą być one bardzo zbliżone (np. obowiązek informacyjny względem pacjenta-konsumenta). Mając to na uwadze zasadne wydaje się uznanie, że sprawy o ochronę konsumentów (art. 61 § 1 pkt 3 k.p.c.) obejmują również sprawy osób korzystających ze świadczeń zdrowotnych, ale tylko w zakresie praw, które wynikają

¹⁰³ Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 162 – dalej pr.p.

¹⁰⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 1076 ze zm. – dalej u.o.k.k.

¹⁰⁵ Zob. A. Balmas, *Publiczna ochrona praw pacjentów*, „Państwo i Prawo” 2016/4, s. 23 i n.; E. Łętowska, *Pacjent staje się konsumentem usług medycznych*, „Rzeczpospolita” z 25.11.1998 r., <https://archiwum.rp.pl/artykul/202296-Pacjent-staje-sie-konsumentem-uslug-medycznych.html> (dostęp: 16.12.2020 r.).

¹⁰⁶ Dz.U. z 2020 r. poz. 287.

z ich statusu konsumenta, a nie pacjenta. W sytuacji, gdy podstawą dochodzenia roszczeń jest art. 4 ust. 1 u.p.p., organizacja pozarządowa zajmująca się ochroną praw konsumentów nie ma legitymacji procesowej. Przepis ten dotyczy *stricto* naruszenia praw pacjenta, a nie praw konsumenta. Natomiast nie ma przeszkód, aby powyższa organizacja pozarządowa wniosła na rzecz pacjenta powództwo (czy też wstąpiła do postępowania), jeśli będzie ono związane z naruszeniem jego praw jako konsumenta.

Odnosnie do drugiej sprawy – nie powinno budzić wątpliwości, że w związku z udzielaniem świadczeń zdrowotnych może dojść do dyskryminacji poszczególnych grup pacjentów, np. ze względu na ich płeć, pochodzenie czy orientację seksualną. Nie powinno również budzić wątpliwości, że prawa pacjenta są prawami obywatelskimi. Stosownie do art. 68 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Z kolei w myśl art. 68 ust. 2 Konstytucji RP władza publiczna powinna zapewnić obywatelom – niezależnie od ich sytuacji materialnej – równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Biorąc powyższe pod uwagę, należy uznać, że organizacja pozarządowa zajmująca się ochroną praw pacjenta może wytoczyć powództwo lub przystąpić do toczącego się postępowania, którego przedmiotem jest roszczenie wynikające z naruszenia praw pacjenta, jeśli naruszenie to związane jest z naruszeniem zasady równości czy dyskryminacją pacjentów.

W mojej ocenie zasadny wydaje się postulat *de lege ferenda* o rozszerzenie katalogu z art. 61 § 1 k.p.c. o sprawy związane z ochroną praw pacjenta. Pacjenci w sporze z podmiotami udzielającymi świadczenia zdrowotne są stroną „strukturalnie słabszą”. Wydaje się zresztą, że to właśnie organizacje pozarządowe powinny wykazywać się największą aktywnością w tym zakresie. Uregulowanie ich udziału w postępowaniu cywilnym, a zwłaszcza wymóg uzyskania zgody osoby zainteresowanej, pozostaje w zgodzie z podstawowymi zasadami postępowania cywilnego, w tym z zasadą dyspozycyjności oraz kontradyktoryjności.

5.6. Powiatowy rzecznik konsumentów

Powiatowy rzecznik konsumentów jest kolejnym podmiotem legitymowanym do dochodzenia cudzych praw podmiotowych. Jego udział w postępowaniu cywilnym został uregulowany w art. 63³–63⁴ k.p.c., natomiast jego status w art. 39–43 u.o.k.k. Z art. 63³ k.p.c. wynika, że ma on legitymację w sprawach o ochronę konsumentów. W mojej ocenie zakres powyższych spraw powinien być interpretowany analogicznie jak w przypadku art. 61 § 1 pkt 3 k.p.c. W konsekwencji nie ma on legitymacji w sprawach dotyczących naruszenia praw pacjenta (art. 4 ust. 1 u.p.p.). Niemniej – analogicznie do organizacji pozarządowej – ma on legitymację w sprawach dotyczących naruszenia praw konsumenta, które przysługują pacjentowi w związku z udzielaniem mu świadczeń zdrowotnych.

6. SKUTKI BRAKU LEGITYMACJI PROCESOWEJ

Ze względu na ramy niniejszego opracowania brak jest możliwości omówienia wszystkich kwestii związanych ze stwierdzeniem przez sąd braku legitymacji czynnej. W związku z powyższym, poniżej skupię się jedynie na najważniejszych aspektach

tęgo zagadnienia. Z tej samej przyczyny zostanie pominięta kwestia braku legitymacji w postępowaniu nieprocesowym.

Na początku rozważań chciałbym zauważyć, że nie będą się one odnosiły do prokuratora oraz RPO, ponieważ, jak wynika z przeprowadzonej analizy, mają oni legitymację procesową – w zasadzie – w każdej sprawie cywilnej, a sąd nie jest uprawniony do oceny faktycznego występowania przesłanek uzasadniających ich działanie.

Określenie skutków braku legitymacji procesowej uzależnione jest od przyjętego wcześniej rozumienia pojęcia legitymacji procesowej. Zwolennicy dychotomicznej koncepcji legitymacji procesowej wskazują, że brak legitymacji materialnej powinien prowadzić do oddalenia pozwu, natomiast brak legitymacji formalnej – do jego odrzucenia¹⁰⁷. Z kolei zwolennicy jednolitej koncepcji legitymacji procesowej wskazują, że jednolity jest też skutek jej braku, niezależnie od tego, czy przysługuje ona na podstawie przepisów prawa czy na podstawie wysuwanych twierdzeń¹⁰⁸. Niemniej również w tym przypadku nie ma zgody co do tego, czy sąd powinien pozew odrzucić¹⁰⁹ czy oddalić¹¹⁰. Zwolennicy pierwszego poglądu wskazują, że sąd w wyroku orzeka o zasadności żądania powoda¹¹¹. Tymczasem przeszkodą do zbadania tej kwestii jest występowanie po stronie powodowej/pozwanej niewłaściwego podmiotu. Okoliczność ta stanowi zatem przeszkodę do wydania wyroku, a więc – zdaniem zwolenników tej koncepcji – powinna być traktowana analogicznie do pozostałych okoliczności, które świadczą o niedopuszczalności jego wydania¹¹². Zastosowanie będzie miał zatem w tym przypadku *analogia legis* art. 199 k.p.c.¹¹³ Jednym z głównych argumentów przeciwników odrzucenia pozwu jest to, że w k.p.c. zawarto zamknięty katalog przesłanek uzasadniających odrzucenie pozwu¹¹⁴. Do przesłanek tych nie zaliczono braku legitymacji procesowej.

Zgadzam się z poglądem, że brak legitymacji procesowej jest przeszkodą do wydania wyroku, co powinno skutkować – przy zastosowaniu *per analogiam* art. 199 k.p.c. – odrzuceniem pozwu. Niemniej należy mieć na uwadze, że wykładnia prowadząca do ograniczenia prawa do sądu gwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP ma charakter niekonstytucyjny, a zatem jest niedopuszczalna. Odrzucenie pozwu stanowi tymczasem w ogóle odmowę udzielenia ochrony sądowej¹¹⁵. Każdy sąd orzekający ma obowiązek stosować wykładnię prokonstytucyjną¹¹⁶. Oznacza

¹⁰⁷ G. Jędrejek, *Skutki braku legitymacji procesowej* [w:] *Legitymacja...*

¹⁰⁸ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 30.

¹⁰⁹ Z. Resich, *Podmioty procesu w nowym k.p.c.*, „Państwo i Prawo” 1966/2, s. 143; J. Jagieła, *Udział...*, s. 42–43; J. Jodłowski, *Postępowanie...*, s. 207; R. Obrębski, *Zarys istoty legitymacji w procesie cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2017/4, s. 500.

¹¹⁰ T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 634–635; K. Gajda-Roszczyńska, *Ocena warunków udziału organizacji społecznych (pozarządowych) w sprawach o ochronę indywidualnych interesów (praw) konsumentów w kontekście pozycji procesowej organizacji* [w:] *Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, LEX/el. 2012; W. Broniewicz, *Legitymacja...*, s. 118.

¹¹¹ P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 33.

¹¹² P. Grzegorzczak, *Legitymacja...*, s. 33.

¹¹³ Analogicznie odnośnie do braku posiadania interesu prawnego w przypadku powództwa oparte- go na art. 189 k.p.c. – K. Weitz, *Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie* (art. 189 k.p.c.), „Przegląd Sądowy” 2018/7–8, s. 28.

¹¹⁴ T. Misiuk, *Udział...*; K. Gajda-Roszczyńska, *Ocena...* [w:] *Sprawy...*; W. Broniewicz, *Legitymacja...*, s. 118.

¹¹⁵ P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2006, s. 27–28.

¹¹⁶ Wyrok SN z 2.04.2009 r., IV CSK 485/08, LEX nr 550930.

to, że jeżeli w wyniku zastosowania analogii dochodzi do odmowy udzielenia ochrony sądowej, to należy uznać, iż jest ona niedopuszczalna. Dlatego – w mojej ocenie – jej zastosowanie możliwe jest wyłącznie w odniesieniu do pozwu RPP, RPD, organizacji pozarządowej oraz powiatowego rzecznika praw konsumenta, którzy wnosząc go nie realizują swojego prawa do sądu określonego w art. 45 Konstytucji RP. Nie dochodzi również w tym przypadku do ograniczenia prawa do sądu osób, na rzecz których wnoszony jest pozew. Odmienna sytuacja występuje w przypadku osób fizycznych, osób prawnych prawa prywatnego¹¹⁷, a także innych jednostek organizacyjnych funkcjonujących w sferze prawa prywatnego, do których odnosi się wspomniany art. 45 ust. 1. Wnosząc pozew, nawet jeżeli wynika z niego, że nie mają oni legitymacji procesowej, to jednak korzystają oni z prawa do sądu, a zatem wykładnia *per analogiam* prowadząca do odmowy udzielenia im ochrony sądowej jest niedopuszczalna. W powyższej sytuacji – w mojej ocenie – sąd powinien pozew oddalić.

Odnosząc się jeszcze do pozwu wniesionego przez RPP, RPD oraz powiatowego rzecznika praw konsumenta, należy też zauważyć, że jedną z przesłanek jego odrzucenia może być brak posiadania zdolności sądowej powoda (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.). Przepisy, które są źródłem legitymacji procesowej powyższych podmiotów są jednocześnie źródłem ich zdolności sądowej¹¹⁸. Jest to szczególna zdolność sądowa – ponieważ przysługuje wyłącznie w określonych kategoriach spraw cywilnych¹¹⁹. Wykroczenie poza te granice sprawia, że podmioty te nie mają zdolności sądowej, a tym samym ich pozew powinien podlegać odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.¹²⁰

Oddzielnym zagadnieniem jest ustalenie skutków stwierdzenia przez sąd braku legitymacji poszczególnych podmiotów do przystąpienia do toczącego się już postępowania. Zasadne jest przy tym dokonanie odrębnej analizy w stosunku do organizacji pozarządowej oraz do pozostałych podmiotów, tj. RPD, RPP oraz powiatowego rzecznika konsumenta.

Odnosząc się do organizacji pozarządowej należy zauważyć, że wstępując do postępowania nie staje się ona jego stroną, lecz uczestnikiem postępowania, do którego – na podstawie art. 62 § 2 k.p.c. – stosuje się do przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej. Nie można zatem mówić o braku legitymacji procesowej organizacji pozarządowej, ponieważ jest to przymiot strony postępowania. Wydaje się, że, analogicznie jak w przypadku interwenienta ubocznego, sąd stwierdzając brak uprawnienia organizacji pozarządowej do przystąpienia do sprawy – na podstawie art. 78 § 1 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c. – powinien wydać postanowienie o odmowie jej dopuszczenia do udziału w sprawie¹²¹.

Analizując sytuację pozostałych podmiotów należy zwrócić uwagę, że wymóg posiadania zdolności sądowej dotyczy wszystkich uczestników postępowania, w tym również wstępujących do niego. Jak już wyjaśniono, powiatowy rzecznik

¹¹⁷ Wyrok TK z 30.10.2012 r., SK 20/11, OTK 2012/9, poz. 110.

¹¹⁸ Dotyczy to również RPO oraz prokuratura, niemniej, jak już wyjaśniono wcześniej, mają oni legitymację procesową w zasadzie w każdej sprawie cywilnej. Tym samym w tych sprawach mają oni też szczególną zdolność sądową.

¹¹⁹ R. Obrębski, *Zarys...*, s. 480.

¹²⁰ R. Obrębski, *Zarys...*, s. 480.

¹²¹ Zob. J. Jagieła, *Zgoda...*, s. 16.

konsumenta, RPP i RPD mają szczególną zdolność sądową – przyznaną wyłącznie w określonych kategoriach spraw cywilnych. Wstępując do postępowań dotyczących innych spraw nie mają oni szczególnej zdolności sądowej. Ich oświadczenie o wstąpieniu do nich nie wywołuje skutków prawnych, a zatem sąd powinien wydać postanowienie o niedopuszczeniu ich do udziału w sprawie.

7. ZAKOŃCZENIE

Na podstawie dokonanej analizy możliwe było ustalenie kręgu podmiotów mających legitymację w sprawach dotyczących naruszenia praw pacjenta.

W pierwszej kolejności wyjaśniono, czym są prawa pacjenta oraz przedstawiono ogólną charakterystykę legitymacji procesowej. Wskazano, że może mieć ona swoje źródło albo w twierdzeniach powoda o byciu podmiotem prawnie chronionych sytuacji prawnych, albo w przepisie prawa – jest ona wówczas przyznawana niezależnie od twierdzeń powoda.

Zaznaczono, że w pierwszym przypadku o posiadaniu legitymacji świadczy samo przytoczenie tych twierdzeń przez powoda, a nie ich prawdziwość. Dotyczy to sytuacji, w której to sam pacjent lub jego osoba bliska będzie domagała się zadośćuczynienia pieniężnego w związku z naruszeniem praw pacjenta. Niemniej wskazano, jakie wątpliwości mogą się pojawić przy rozpoznawaniu tego rodzaju spraw. Związane są one przede wszystkim z definicją legalną pacjenta zawartą w u.p.p. Jako ich przykłady wymieniono trudności w ustaleniu statusu osób poddawanych badaniom na potrzeby postępowania karnego i cywilnego, nasciturusa oraz jego rodziców.

Odnosząc się do drugiego źródła legitymacji – wskazano, że jest ona przyznawana w celu dochodzenia przed sądem cudzych praw. Do podmiotów mających legitymację na powyższej podstawie zaliczono: prokuratora, RPP, RPO, RPD, organizację pozarządową oraz powiatowego rzecznika konsumenta. Ustalono, że wśród nich legitymację do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw pacjenta mają: prokurator, RPP, RPO, RPD oraz organizacje pozarządowe. Wskazano przy tym, że legitymacja dwóch ostatnich została ograniczona. W przypadku RPD – do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw pacjentów będących – w świetle u.r.p.d. – dziećmi. Natomiast w stosunku do organizacji pozarządowych – do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw pacjenta, jeśli związane jest ono z naruszeniem zasady równości lub dyskryminacją pacjentów. Wyjaśniono też, że organizacje pozarządowe oraz powiatowy rzecznik konsumentów mają legitymację do dochodzenia roszczeń związanych z naruszeniem praw konsumenckich pacjentów.

W kolejnej części niniejszego opracowania wskazano skutki stwierdzenia przez sąd braku legitymacji procesowej. Wyjaśniono przy tym, że sytuacja ta nie będzie występować w przypadku prokuratora oraz RPO, ponieważ mają oni legitymację procesową w zasadzie w każdej sprawie cywilnej, a sąd nie ma kognicji do oceny faktycznego występowania przesłanek uzasadniających ich działanie.

W odniesieniu do RPD, RPP, organizacji pozarządowej oraz powiatowego rzecznika konsumenta wyjaśniono, że w przypadku stwierdzenia braku ich legitymacji

procesowej do wniesienia pozwu sąd powinien go odrzucić stosując – *per analogiam* – art. 199 k.p.c. Natomiast w przypadku osób fizycznych, osób prawnych prawa prywatnego, a także innych jednostek organizacyjnych funkcjonujących w sferze prawa prywatnego wyjaśniono, że ze względu na brak możliwości dokonania wykładni, która prowadziłaby do odmowy udzielenia im ochrony sądowej sąd powinien pozew oddalić. Omówiono również skutki stwierdzenia przez sąd brak legitymacji poszczególnych podmiotów do przystąpienia do toczącego się już postępowania. Wskazano, że organizacja pozarządowa wstępując do postępowania nie staje się jego stroną, lecz uczestnikiem postępowania, do którego stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej. W tym przypadku nie można zatem mówić o braku jej legitymacji procesowej, ponieważ stanowi to przymiot strony postępowania. Jeśli sąd uzna, że udział organizacji pozarządowej jest niedopuszczalny ze względu na brak uzyskania zgody strony postępowania lub z uwagi na przedmiot postępowania, wówczas powinien wydać postanowienie o odmowie jej dopuszczenia do postępowania. W odniesieniu natomiast do powiatowego rzecznika konsumenta, RPP i RPD wyjaśniono, że wymóg posiadania zdolności sądowej dotyczy każdego uczestnika postępowania, w tym wstępującego do niego. Wskazano, że powyższe podmioty posiadają zdolność sądową w określonych kategoriach spraw cywilnych. Wstępując do postępowań dotyczących innych spraw nie mają oni szczególnej zdolności sądowej. W tym przypadku sąd powinien wydać postanowienie o niedopuszczeniu ich do udziału w sprawie.

Odnosząc się do tak ustalonego kręgu podmiotów mających legitymację procesową w sprawach cywilnych związanych z naruszeniem praw pacjenta – należy postulować, aby w postępowaniu cywilnym, mając na uwadze jego podstawowe zasady, tj. zasady kontrydiktoryjności oraz dyspozycyjności, ograniczyć rolę prokuratora oraz rzeczników w tym postępowaniu. Dotyczy to przede wszystkim możliwości wnoszenia niesamodzielných powództw oraz możliwości przystąpienia do toczących się postępowań, bez konieczności uzyskiwania zgód osób zainteresowanych. Należy się zgodzić z formułowanymi w doktrynie – w odniesieniu do rzeczników – postulatami, aby ich rolę ograniczyć do *amicus curiae*, a więc przede wszystkim do przedstawienia poglądu w sprawie¹²². Dotyczy to także prokuratora, którego szeroka legitymacja procesowa budzi wątpliwości w doktrynie, gdzie postuluje się o ograniczenie jego udziału w postępowaniu cywilnym¹²³. Należy bowiem pamiętać, że aktualny model działania prokuratora ma swoje źródło w poglądach na prokuraturę, postępowanie cywilne i rolę państwa w ochronie praw obywateli głoszonych w latach 40. i 50. XX w.¹²⁴ Pozytywnie należy natomiast odnieść się do przyznania legitymacji procesowej organizacjom pozarządowym. Uregulowanie ich udziału w postępowaniu, a zwłaszcza konieczność uzyskania zgody osoby zainteresowanej oraz pomocnicze stanowisko względem strony postępowania, pozostają w zgodzie z podstawowymi zasadami postępowania cywilnego.

¹²² K. Gajda-Roszczyńska, *Między prokuratorem...* [w:] *Podmioty...*, s. 205.

¹²³ K. Gajda-Roszczyńska, *Między prokuratorem...* [w:] *Podmioty...*, s. 182 i przywołane tam poglądy doktryny.

¹²⁴ P. Pogonowski, *Komentarz do art. 7 k.p.c.* [w:] *Kodeks...*, t. I, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski.

Summary

Filip Manikowski, *Locus Standi to Sue in the Event of Pursuing Claims Related to Violations of Patient Rights*

The article discusses locus standi in civil cases involving violations of patient rights. This analysis concerns the patient, his/her relatives, the prosecutor, the Patient's Rights Ombudsman, the Citizen's Rights Ombudsman, the Children Ombudsman, non-governmental organizations and powiat (county) consumer ombudsmen. On its basis, it is possible to determine the group of entities having locus standi to sue in the above cases, as well as to determine the consequences of the court finding lack of locus standi.

Keywords: locus standi to sue, patient rights, civil proceedings

Streszczenie

Filip Manikowski, *Legitymacja procesowa w przypadku dochodzenia roszczeń przez pacjenta*

W artykule omówiono legitymację procesową w sprawach cywilnych dotyczących naruszenia praw pacjenta. Analiza ta dotyczyła pacjenta, jego osób bliskich, prokuratora, Rzecznika Praw Pacjenta, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, organizacji pozarządowych oraz powiatowych rzeczników konsumenta. Na jej podstawie możliwe było ustalenie kręgu podmiotów mających legitymację w powyższych sprawach oraz określenie skutków, z jakimi wiąże się stwierdzenie przez sąd jej braku.

Słowa kluczowe: legitymacja procesowa, prawa pacjenta, postępowanie cywilne

Literatura:

1. Augustynowicz A., Budziszewska-Makulska A., *Ustawa o prawach pacjenta i rzeczniku praw pacjenta – komentarz*, Warszawa 2010.
2. Balmas A., *Publiczna ochrona praw pacjentów*, Państwo i Prawo 2016, z. 4.
3. Bartoszewicz M., *Komentarz do art. 68 Konstytucji [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz.*, red. M. Haczowska, LEX/el. 2014.
4. Bodio J., *Status nasciturusa w postępowaniu cywilnym [w:] Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017.
5. Borysiak W., Bosek L., Gałązka M., *Status pacjenta [w:] Instytucje Prawa Medycznego. System Prawa Medycznego*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis (el.) 2018.
6. Borysiak W., Bosek L., Sałbut K., *Komentarz do art. 4 u.p.p. [w:] Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. L. Bosek, Legalis (el.) 2020.
7. Broniewicz W., *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963.
8. Broniewicz W., *Glosa do uchwały SN z dnia 1 grudnia 1987 r., III CZP 71/87*, Orzecnictwo Sądów Polskich 1990, nr 11–12.
9. Czarnik Z., Gajda J., *Ochrona prawna dziecka poczętego in vitro i pozostającego poza organizmem matki (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, Nowe Prawo 1990, nr 10–12.
10. Drozdowska U., *Cywilnoprawna ochrona praw człowieka*, Warszawa 2007.
11. Dyoniak A., *Pozycja nasciturusa na obszarze majątkowego prawa prywatnego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1994, nr 3.
12. Dziurda M., *Szczególna zdolność sądowa*, LEX/el. 2019.
13. Flaga-Gieruszyńska K., *Komentarz do art. 61 k.p.c. [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Legalis (el.) 2017.

14. Gajda-Roszczyńska K., *Ocena warunków udziału organizacji społecznych (pozarządowych) w sprawach o ochronę indywidualnych interesów (praw) konsumentów w kontekście pozycji procesowej organizacji* [w:] *Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, LEX/el. 2012.
15. Gajda-Roszczyńska K., *Między prokuratorem a organizacjami pozarządowymi – udział podmiotów innych niż materialnie uprawnione (uwagi de lege lata i de lege ferenda)* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. A. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018.
16. Górecki D., *Rzecznik Praw Dziecka* [w:] *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje*, red. L. Garlicki, A. Szymt, Warszawa 2003.
17. Górski A., Górski J.P., *Zadośćuczynienie za naruszenie praw pacjenta*, Palestra 2005, nr 5–6.
18. Grzegorzczak P., *Komentarz do art. 64 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. I, red. T. Ereciński, LEX/el. 2016.
19. Grzegorzczak P., *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, Przegląd Sądowy 2020, nr 2.
20. Gutowski M., *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. II. *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski 2019, Legalis (el.) 2019.
21. Haberko J., *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, LEX/el. 2010.
22. Jagieła J., *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli*, Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji, Akademia im. J. Długosza w Częstochowie 2014, nr 1(9), <https://tiny.pl/769b1>
23. Jagieła J., *Zgoda osoby fizycznej na wszczęcie postępowania i przystąpienie do niej przez organizację pozarządową*, Przegląd Sądowy 2015, nr 2.
24. Jaros P.J., *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce, jako organu państwowego. Komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013.
25. Jędrejek G., *Komentarz do art. 182 k.r.o.* [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019.
26. Jędrejek G., *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
27. Jodłowski J. [w:] *Postępowanie cywilne*, J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Warszawa 2009.
28. Kaczyński J., Sorysz M., *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–424¹²*, t. 1A, red. A. Góra-Błaszczkowska, Legalis (el.) 2020.
29. Karkowska D., *Prawa pacjenta*, LEX/el. 2009.
30. Karkowska D., *Komentarz do art. 3 u.p.p.* [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. D. Karkowska, LEX/el. 2016.
31. Klich A., *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym. Biegły lekarz*, Warszawa 2016.
32. Kmiecik B., *Prawo dziecka jako pacjenta*, Warszawa 2016.
33. Kościółek A., *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji KPC z 16.9.2011 r.*, Monitor Prawniczy 2012, nr 21.
34. Księżak P., *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis (el.) 2020.
35. Łętowska E., *Pacjent staje się konsumentem usług medycznych*, Rzeczpospolita z 25.11.1998 r.
36. Maciejewska-Szalas M., *Organizacje pozarządowe i formy ich uczestnictwa w postępowaniu cywilnym*, Gdańskie Studia Prawnicze 2017, nr 2.
37. Matusik G., *Pozycja prawna kuratora ustanowionego dla dziecka poczętego*, Rejent 2017, nr 2.
38. Mazurkiewicz J., *Przedstawiciel ustawowy dziecka poczętego*, Państwo i Prawo 1988, z. 1.
39. Misiuk T., *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972.

40. Misiurek G., *Komentarz do art. 64 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 1–366*, t. I, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX/el. 2013.
41. Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006.
42. Nawrot O., *Status prawny pre-embryonu*, Państwo i Prawo 2009, z. 3.
43. Nesterowicz M., *Zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie praw pacjenta i dóbr osobistych osób bliskich* [w:] *Czynić postęp w prawie. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Birucie Lewaszkiwicz-Petrykowskiej*, red. W. Robaczyński, Łódź 2017.
44. Obrębski R., *Zarys istoty legitymacji w procesie cywilnym*, Polski Proces Cywilny 2017, nr 4.
45. Pazdan M., *Komentarz do art. 8 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. I. *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Legalis (el.) 2020.
46. Pietrzykowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, LEX/el. 2017.
47. Pogonowski P., *Komentarz do art. 7 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 1–366*, t. I, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX/el. 2013.
48. Pogonowski P., *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2006.
49. Radwański J.Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013.
50. Resich Z., *Podmioty procesu w nowym k.p.c.*, Państwo i Prawo 1966, z. 2.
51. Rudkowska-Ząbczyk E., *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis (el.) 2020.
52. Rudkowska-Ząbczyk E., *Komentarz do art. 61 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis (el.) 2020.
53. Rylski P., *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017.
54. Rzetecka-Gil A., *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, LEX/el. 2011.
55. Safjan M., *Kilka refleksji wokół problematyki zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody wyrządzonej pacjentom*, Prawo i Medycyna 2005, nr 1.
56. Sobota A., *Nasciturus jako strona postępowania cywilnego*, Rejent 2016, nr 4.
57. Stefańska E., *Komentarz do art. 57 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505(38)*, t. I, red. M. Manowska, LEX/el. 2015.
58. Strugała R., *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Legalis (el.) 2019.
59. Studzińska J., *Udział prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich i organizacji pozarządowych w postępowaniu nieprocesowym* [w:] *Postępowanie nieprocesowe*, red. J. Studzińska, E. Gapska, LEX/el. 2017.
60. Sychowicz M., Kulski R., *Komentarz do art. 7 k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–205*, t. I, red. A. Marciniak, Legalis (el.) 2019.
61. Świeca J., *Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Komentarz*, Legalis (el.) 2010.
62. Trociuk S., *Komentarz do art. 14 u.r.p.o.* [w:] *Rzecznik Praw Obywatelskich. Komentarz*, LEX/el. 2007.
63. Wałaszek B., *Nasciturus w prawie cywilnym*, Państwo i Prawo 1956, z. 7.
64. Wałachowska M. [w:] *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, red. M. Nesterowicz, Warszawa 2009.
65. Wałachowska M., *Komentarz do art. 448 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, t. III, red. M. Frasz, M. Habdas, LEX/el. 2018.
66. Weitz K., *Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.)*, Przegląd Sądowy 2018, nr 7–8.
67. Wiśniewski P., *Udział Prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Toruń 2014.
68. Wójcicka E., *Rzecznik Praw Pacjenta* [w:] *Instytucje ombudsmanskie w Polsce (wybrane zagadnienia)*, red. A. Gronkiewicz, Częstochowa 2013.
69. Zieliński A., *Uczestnictwo rzecznika praw obywatelskich w postępowaniu cywilnym* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, red. J. Gudowski, K. Weitz, LEX/el. 2011.